

УДК 781.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/26.195799>**Оксана ГНАТИШИН,***orcid.org/0000-0003-1878-8214**доктор мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри загального та спеціалізованого фортепіано
Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка
(Львів, Україна) oxanaostap@ukr.net*

ДОСЛІДНИЦЬКЕ ПОЛЕ ІСТОРІЇ МУЗИКОЛОГІЇ (ПРО СТРУКТУРУ ІСТОРИКО-МУЗИКОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Збільшення кількості праць з історії музично-теоретичної думки вимагає детальної розробки методології цієї наукової сфери. Одним із базових у ній є питання структури історико-музикологічного дослідження. У відомих працях на цю тему (Т. Ліванової, І. Котляревського, Ю. Холопова та ін.) методологічно обґрунтованої відповіді не дано. Мета пропонованого тексту – встановлення дослідницької ділянки та меж, у яких реалізує свої повноваження історія музикології як наука. Пояснюється доцільність синтетичної моделі історії музикології, яка, попри привабливість кожного з підходів (історичного або музикологічного), спирається на всеосяжність музикологічного начала. Її небезпека – в догматичному сприйманні інтелектуальних надбань, спотвореному відтворенні реального процесу розвитку музикології. Ризик протилежного – сингулярного – ракурсу в історико-музикологічному дослідженні полягає у диференційованому аналізі кожного окремого досягнення, трактованого поза своєю епохою естетичними пріоритетами часу та ін. Вказується, що запобігти загрозам покликане визначення предмета такого дослідження. Його творять три розрізнені складові елементи – три типи історико-музикологічного дослідження. Детально розглядається історія музикологічної думки, історія музичної теорії, історія музикологів. Усі названі типи сукупно формують дослідницьке поле наукової галузі – історії музикології, а кожен із них є елементом її структури, виконуючи свої завдання, передбачаючи власні підходи, які характеризують процес дослідження, генерують критерії відбору інтелектуалів та їх оцінки. Додатково вказується те, на якому етапі історико-музикологічного дослідження функціонує кожний тип.

Ключові слова: методологія історії музикології, синтетична модель та сингулярний ракурс, типи історико-музикологічного дослідження.

Oksana HNATYSHYN,*orcid.org/0000-0003-1878-8214**Doctor in Art History, Associated Professor,
Associate Professor of the Department of General and Specialized Piano
of the M. V. Lysenko Lviv National Music Academy
(Lviv, Ukraine) oxanaostap@ukr.net*

MUSICOLOGY HISTORY RESEARCH FIELD (ON THE STRUCTURE OF HISTORICAL AND MUSICOLOGICAL RESEARCH)

The sours analysis of the musical-theoretic works combined with studies of integrity musicology. Increasing the number of works on the history of musical-theoretical thought requires detailed elaboration of methodology of this scientific sphere. One of its basic issues is the structure of historical and musicological research. In the well-known papers on this subject (by T. Livanova, I. Kotlyarevsky, Yu. Kholopova, etc) the methodological justified answer is not given. The purpose of the proposed text is to determine a research area and boundaries in which the history of musicology as a science is exercised. The expediency of the “synthetic” model of the history of musicology is explained, which, despite the attractiveness of each (historical or musicological) approach, relies on the comprehensiveness of musicological beginnings. Its danger lies in the dogmatic perception of intellectual property, the distorted reproduction of the real process of development of musicology. The risk of the opposite, the singular, perspective in the historical-musicological research consist in consist in the differentiated analysis of each, separately taken, achievement, interpreted outside its era, aesthetic priorities of time, etc. It is stated that to prevent of these threats is intended the determination of the subject of such research. It is created by three types of separate constituent elements – three types of historical-musicological studies. The content of the history of musicological thought, music theory and history of musicologists is considered in detail. All the named types together form the research field of the scientific branch – history of musicology, and each of them is an element of its structure, fulfilling its tasks, anticipating its own approaches that Harrak terrize the research process, generate selection criteria of intellectuals and their assessments. In addition, it is indicated at what stage of the historical-musicological study each type works.

Key words: methodology of history of musicology, synthetic model and singular view, types of historical-musicological research.

Постановка проблеми. Впродовж останнього десятиліття спостерігається помітне зростання уваги до історії української музично-теоретичної думки. Збільшення кількості праць на цю тему виявляє нез'ясовані або недостатньо вивчені питання, зокрема методологічні. Серед них – питання структури історико-музикологічного дослідження, бо для належного розвитку цього спеціального наукового напрямку конче необхідно уявляти його дослідницьке поле. І тут не досить вивчення історії появи певних сфер інтересів чи знання численних індивідуальних дослідницьких здобутків, чи навіть переосмислення усталених підходів до оцінки персоналій з огляду на нові (вільні від колишніх ідеологічних стереотипів і застережень) переконливі матеріали.

Проблемним видається питання про критерії, що дозволяють залучати певних мислителів та їх тексти в поле зору історико-музикологічної думки. Тлумачення історії музикології як осмислення конкретних наукових творів великих теоретиків музики минулого змушує задуматися над тим, кого можна такими вважати і чи мають стосунк до предметного поля цієї науки інші фахівці – історики, культурологи, філософи.

Аналіз досліджень. Реальністю стали факти, коли праці з історії знань про музику гублять класичні критерії історичних і особливо галузевих оцінок, бо їх автори керуються відмінними підходами до вивчення об'єкта. Методологічне розв'язання проблеми *історії музикології* як науки про розвиток теоретичного пізнання музики та її сприйняття не присутнє в працях ані історичного, ані теоретичного нахилу. Його, наприклад, не висвітлює ані російська музикознавиця Т. Ліванова у своїх нарисах «Из истории музыки и музыковедения за рубежом» (Москва, 1981) з історичним підходом до музичної культури, ані український вчений І. Котляревський у своїй статті «Методологические проблемы курса музыкально-теоретических систем» («Вопросы музыкального исполнительства», Киев, 1979) та пізнішої праці «Музыкально-теоретические системы европейского музыковедения: методы изучения и классификация» (Київ, 1983) з пріоритетним теоретичним аспектом. Не вніс ясності в методологію історії музикології й російський інтелектуал Ю. Холопов разом із групою вчених-теоретиків Московської консерваторії у спільній капітальній праці «Музыкально-теоретические системы» (Москва, 2006), яка декларує мету «коротко охарактеризовать главные этапы развития истории музыкальной теории» (Холопов, 2006: 14). Здійснювана нами попередня багаторічна розробка відповідної мето-

дології історії музикології вперше великою мірою представлена в монографії «Історичний вимір українських музично-теоретичних концепцій» (Гнатишин, 2018). Проте у розробці методологічних підвалин історії музикології ще залишаються нез'ясовані питання.

Мета статті. Одним із завдань є з'ясування структури і окреслення меж історико-музикологічного дослідження. Метою пропонованого тексту є встановлення дослідницької ділянки та рамок, в яких реалізує свою компетентність історія музикології як наука.

Виклад основного матеріалу. Кордони будь-якого дослідження зумовлюються специфікою його предмета. Так само й межі історико-музикологічного аналізу визначають особливості предмета вивчення, що диктує перехрещення музикологічного судження та наукового історичного розгляду і навіть філософського осмислювання. Історія музикології належить до класу історичних наук, що вивчають процеси історичного поступу різноманітних складників культури людства, зокрема наукової культури. Водночас вона не просто дотична, а є органічною складовою частиною музикології. Такий межовий характер історико-музикологічної науки (подібно до історії філософії) дозволяє говорити про двоїстість галузі (Горський, 2006: 18). Це, очевидно, стосується й історії музикології, яка може сама знищувати або нівелювати своє історичне або музикологічне завдання. Тут варто розуміти, що і історична, і музикологічна модель підходу до історії музикології цікава по-своєму, однак за всієї своєї притягальності, призводить до пригнічення цілісності *історії музикології*. З огляду на це найдоцільнішою є синтетична модель, що опирається на безвідносність, необмеженість музикологічного начала в історії музикології. Для музиколога вона дає можливість співвіднести власний фаховий пошук з тими, хто в минулому працював у тому ж напрямі чи розв'язував такі ж проблеми, універсалізувати його. Історика приваблює можливість прослідкувати ідею єдності музикології.

Водночас синтетична модель несе для історика музикології певну небезпеку, адже, намагаючись прослідкувати єдність розвитку цієї сфери наукових зацікавлень, можна втратити з поля зору окремі концептуальні здобутки, особливо тоді, коли вони стосуються *малих тем*. Історик музикології стає на шлях догматичного сприймання інтелектуальних надбань, вартих рангу знакових, тобто показових з того чи іншого погляду, а також інших. І тоді докори в необ'єктивності та навіть персональні образи неминучі. Винною у тому

є «неприваблива картина суцільного лінійного шляху, вздовж якого виструнчилися мислителі минулого» (Горський, 2006: 19), де панує завдання ввести у відповідну шеренгу певного дослідника, який, працюючи у даному конкретному напрямі, продовжував би працюю попередників, вказуючи напрям руху своїм послідовникам. Така централізація наукового розмислу призводить до руйнації історії музикології як науки, що покликана неупереджено відтворювати розвиток музичної теорії в історії самої науки та загалом культури людства, а не бачення її окремим дослідником як діяльності конкретних особистостей.

Вказані небезпеки синтетичної моделі не долаються протилежним ракурсом історико-музикологічного дослідження, репрезентованого сингулярним баченням предметного поля галузі. Утверджуючи розуміння галузі як історії музикологів, кожен із яких своїми дослідженнями представляє власне й неповторне бачення предмета, зауважимо, що таке розуміння, хоч і дотримується властивості історичній науці поваги до факту – конкретної праці, не позбавляє історію музикології небезпеки втратити свою сутність. Та небезпека полягає у диференційованому аналізі кожного окремого здобутку, трактованого без зв'язку зі своєю епохою, естетичними пріоритетами часу, народу.

Загроз, пов'язаних із віднесенням історико-музикологічної науки як до історії, так і до музикології (що вказує на двосторонню залежність сфери її компетенції), можна уникнути, визначивши предмет цієї науки та критерії відбору об'єкта для реалізації. Задля цього слід вказати на головні завдання, що стоять перед істориком музикології. Він повинен одночасно осягати індивідуальні музикологічні дослідження як результати фахового музично-теоретичного пошуку та механізми, що зумовлюють появу та трансформацію знань на кожному етапі (розвиток музичної практики). Послідовне розгортання процесу появи знакових праць, змістовне наповнення відстані між згаданими одиничними мисленнєвими звершеннями з обов'язковим урахуванням зміни естетичних ідеалів та ціннісних установок, виникнення змістовних імпульсів та ідей, які вимагають появи нових форм композиції та музикування (Вірановський, 1978: 8), здійснює науку історії музикології до висот історіософії музичного знання.

Для історика музикології первинним реальним фактом, від якого слід починати пошук нової іскорки знання, є науковий Текст Автора в певному проблемно-тематичному напрямі. Збагнути смисл, концептуальну ідею, закладену в науковий Твір (або кілька Творів) його Автором, – одне

з найважчих завдань, яке реалізує історик музикології. Зокрема, він мусить розуміти, що, порушуючи певну проблему, Автор обов'язково враховує потреби часу, оточення, які підказують йому важливість того, що відбувається. З огляду на це історико-музикологічне дослідження на початковому етапі передбачає з'ясування передумов виникнення авторського Тексту, тобто загальних культурних чинників, що зумовили появу певного наукового інтересу, а також шляху формування ідеї, породженої проблемою чи запитанням.

Наступний щабель передбачає вивчення істориком музикології таких аспектів: 1) головної думки, концептуальної ідеї або самостійної теорії; 2) міри теоретичного обґрунтування думок; 3) життя даної ідеї на різних етапах дослідження теми, а також ролі, яку відіграла артикульована ідея у розвитку музикології.

Вказані функціональні аспекти зумовлюють відповідну типізацію історико-музикологічних досліджень. Так, перше завдання визначає зміст історії музикологічної думки, друге характерне для історії музичної теорії, а третє властиве історії музикологів. Усі названі типи сукупно творять дослідницьке поле наукової галузі – історії музикології, а кожен із них має свої завдання, підходи, які характеризують процес дослідження, критерії відбору інтелектуалів та їх оцінки.

Отже, історія музикологічної думки – це складова частина історії музикології як науки, в межах якої здійснюється реконструкція музикологічних міркувань, втілених у характерних для музикології ідеях, думках, положеннях, концепціях, що зароджуються й функціонують як квінтесенція теоретичного осмислення музичного мистецтва в певну епоху певним народом. Саме тут актуалізується згадане урахування музикологічною наукою поглядів філософів, культурологів, представників інших сфер духовної діяльності.

Дослідження у галузі історії музикологічної думки набуває особливого значення на початковому етапі історико-музикологічного аналізу, коли він з'ясовує чинники і рушійні сили, що породжують проблему. На думку авторитетного вченого-історика Н. Яковенка, «поставити певні питання виходить тільки тоді, коли час, оточення, сприйняття навколишнього світу підказують історикові їхню важливість, а коли це для цього моменту й культури не становить інтересу, науковець не здогадається поставити такі питання і не шукатиме на них відповіді» (Хмельовська, 2016). Це ситуація, що виникає на межі багатьох інтересів – музикології, філософії, історії, релігії, мистецтва, науки і музичної практики. Однак історія

музикологічної думки реалізує себе також і на завершальному етапі історико-музикологічного дослідження, коли доводиться розкривати трансформацію і засвоєння вже мотивованої музикологічної ідеї в тезаурусі культури.

Дійовою особою історії музикологічної думки, якою є Автор Тексту, стає інтелектуал, який знає і враховує набутки, що нуртують у колі різних наукових спільнот. Критерієм залучення до орбіти історико-музикологічного дослідження і визначення значення того чи іншого тексту (ідеї, концепції) є не кількість написаних вченим теоретичних праць про музику, а роль, яку відіграє декларована й аналітично доведена ідея в історії музикології або й історії музичного мистецтва загалом. На жаль, в українській науці ще не створені праці, які могли б слугувати прикладом такого типу досліджень, бо ті, що торкалися теми розвитку окремих складових звукового матеріалу, висвітлювали тільки відповідну музикологічну думку, що його супроводжувала, і не вивчали усебічного контексту її народження і формування.

Це спонукало започаткувати в праці «Історичний вимір українських музично-теоретичних концепцій» дослідження історії розвитку музикологічної думки в конкретних і теоретично найрозвиненіших на сьогодні напрямках. Обраний підхід демонструє залучення до історії української музикологічної думки ідей філософів, мовознавців, істориків, а пізніше і культурологів, мистецтвознавців, які, формуючи світогляд молодих дослідників музики, закладали фундамент їх специфічного, тобто науково-музичного, стилю мислення, вказували перспективні підходи та напрями руху наукової думки.

Другою неодмінною складовою частиною історико-музикологічного аналізу є історія музичної теорії як сутнісної ознаки музикології і її академічного виразу. Вона покликана досліджувати процес аналітичної діяльності, налаштованої на спеціальну, тобто теоретичну, доказовість певної проблеми, яка спирається на систему основних знань про суть явищ і законів музики, послуговується особливою термінологією, налаштована на пошук природи і суті звукового явища, що дозволяє членам наукової спільноти успішно комунікувати між собою. У такий спосіб виникають наукові школи, представники яких, як правило, гуртуються навколо наставника мудрості. Вони опановують здобутки попередніх і сучасних поколінь музикологів у певному проблемно-тематичному напрямі. Оволодіння відповідною методологією, систематизацією вироблених різноманітних інтелектуальних здобутків сприяє досягненню

нормативного музикологічного дискурсу. Без його досягнення неможливо оцінити міру новаторства тих представників академічної музикології, які в своєму науковому пошуку долали будь-які норми, піддавали сумніву непохитність беззаперечних авторитетних думок і народжували геніальні думки, будували досконалі теорії, що відчутно розвинули свої напрями, сприяючи піднесенню галузі. Такими в українській музикології були теорії Б. Яворського, О. Оголевця, а в етномузикології – С. Людкевича, Ф. Колесси та інших. Підвалини цікавих традицій у сфері різної музичної аналітики заклали І. Ляшенко, О. Костюк, В. Гошовський, Ю. Созанський. Нині навколо їхніх концептуальних міркувань могли б єднатися групи дослідників, здатних розвинути перспективні задуми видатних попередників. Зростання теоретичного рівня в усе нових дослідженнях сприяє творенню свіжих тематичних напрямів.

Однак для пізнання показовості продукту конкретної музикологічної спільноти недостатньо пізнати смисл, за яким стоїть науковий Твір і його Автор, адже так губиться уявлення про саморозгортання музикологічних ідей (маються на увазі різні типи їхнього взаємовідношення між собою (взаємовпливи, запозичення, взаємодоповнення)). Запобігти цьому покликана *історія музикології* – кожної окремої наукової діяльності будь-якої непересічної особистості, яка, долучаючись (або не-) до тієї чи тієї школи, усе ж рухається своїм шляхом, демонструючи неповторність власного мислення і цінність усякого набутку, навіть якщо він залишається лише фактом в історії музикології. Відсутність хоч якогось розуміння навіть незначного явища чи елемента музики обов'язково позначиться на сприйнятті й оцінці цілісної картини розвитку музикології. Саме тому у відборі продуктів індивідуальної мисленнєвої свідомості не можна керуватися лише територіальним, етнічним чи мовним фактором, адже там, де є спільне поле інтересів (лад, гармонія, ритміка, форма, музична мова, музична естетика, стилістика тощо), розвивається міжнародне співробітництво.

Висновки. Історія музикології, предметом якої є пізнання закономірностей розвитку аналітичного осмислення музики та її сприйняття, має чітке поле своєї компетенції. Практика історико-музикологічної науки демонструє інтерес до аналізу появи та функціонування музикологічних ідей на тлі широкого культурного контексту. Тому поле, на якому розгортається процес історико-музикологічного пізнання, передбачає диференціацію історії музикологічної думки, історії музичної

теорії, історії музикологів. Кожна названа складова частина структури історико-музикологічного дослідження представляє відповідне спрямування аналізу, має свої завдання, які, реалізуючись на різних етапах вивчення, стають для науки про музику засобами самопізнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вірановський Г. Музично-теоретичні системи (Предмет і принцип побудови. Київ, 1978. 86 с.
2. Гнатишин О. Історичний вимір українських музично-теоретичних концепцій. Львів, 2018. 600 с.
3. Горський В. Біля джерел: нариси з історії філософської культури України. Київ, 2006. 258 с.
4. Хмельовська О. Наталя Яковенко: «Лише наївний історик сліпо вірить джерелу, натомість фахово зрілий – ніколи». URL: <https://science.platfor.ma/natalya-yakovenko/>.
5. Холопов Ю., Кириллина Л., Кюрегян Т., Лыжов Г., Поспелова Р., Ценова В. Музыкально-теоретические системы. Москва, 2006. 631 с.

REFERENCES

1. Viranovskyi H. Muzychno-teoretychni systemy (Predmet i pryntsyyp pobudovy) [Music-theoretical systems (subject and principle of construction)]. Kyiv, 1978. 86 s. [in Ukrainian]
2. Hnatyshyn O. Istorychnyi vymir ukrainskyi muzychno-teoretychnykh kontseptsii [Historical measuring of the Ukrainian music-theoretical conceptions]. Lviv, 2018. 600 s. [in Ukrainian]
3. Horskyi V. Bilia dzherel: Narysy z istorii filosofskoi kultury Ukrainy [Near the sources: Essays on the History of philosophical culture of the Ukrain]. Kyiv, 2006. 258 s. [in Ukrainian]
4. Khmelovska O. Natalia Yakovenko: "Lyshe naivnyi istoryk slipo viryt dzherelu, natomist fakhovo zrilyi – nikoly". [Natalya Yakovenko: «Only the naïve historian blind believes the source...»] Rezhym dostupu: <https://science.platfor.ma/natalya-yakovenko/> [in Ukrainian]
5. Kholopov Yu., Kyryllina L., Kiurehian T., Lyzhov H., Pospelova R., Tsenova V. Muzykalno-teoretycheskye systemy [Music-theoretical systems]. Moskva, 2006. 631 s. [in Russian].